

КУМУЛАЦИЯ НА ГРАМАТИЧНИ ЗНАЧЕНИЯ И ВИДОВЕ ГРАМАТИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СИНТЕТИЧНАТА ГЛАГОЛНА СЛОВОФОРМА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Красимира Алексова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

The paper discusses three types of grammatical markers in Bulgarian synthetic verb forms: segmentable grammatical morphemes which additively express one grammatical feature; segmentable grammatical morphemes which cumulatively express a number of grammatical features; grammatical formants that contain pseudo-morphemes and that cumulatively express more than one grammatical feature. Some cases of super-cumulation (or over-cumulation) are also presented and reviewed.

Key words: cumulation of grammatical features, grammatical morphemes, pseudo-morphemes, grammatical formant

1. Обект и цел

Обект на изследване в настоящата работа са видовете граматически показатели в синтетичната глаголна словоформа (СГС) в съвременния български език (СБЕ), диференцирани според кумулативността или адитивността на изразяваните от тях граматични значения. За да изясним спецификата на този обект, тук засягаме някои основни въпроси, свързани с отношенията между плана на съдържанието и изразяването във флективните езици: степен на дискретизация на формалните морфологични показатели, граматически позиции в СГС в СБЕ, граматическа доминанта на флективния тип, синкретизъм и др. Наблюденията, разсъжденията и изводите се основават на емпиричен материал от съвременния български език и в този смисъл нямат генерализиращ характер. Основната цел на работата е да бъде доказано, че сред граматическите показатели в българската синтетична глаголна словоформа съществуват не само ясно членими морфемии, но и субморфемии, които се отличават с частична сегментируемост.

2. Кумулация, синкретизъм, граматическа доминанта на флективния тип езици

За да обосновем твърдението за наличие в СГС в СБЕ на няколко типа граматически показатели в плана на израза, изхождаме от характера на граматическите морфемни като билатерални същности – знаци, които във флективните езици се отличават с асиметрия между строежа на плана на израза (експонента на морфемата – Маслов 1987) и плана на съдържанието (граматичните значения). Най-често като същностна характеристика на флективните езици се посочва кумулацията на граматични значения в плана на съдържанието, изразяващи се от неразчленен показател в плана на израза (вж. у Плуногян 2003: 42).

Кумулацията (в рамките на цялата езикова система, а не само в морфологията) е естествено свойство на езиците, което произтича от асиметрията между двата плана на езиковия знак. При кумулативното изразяване на граматични значения, за разлика от адитивното, между форма и значение съществува едно-многозначно отношение. От тази гледна точка граматическата морфема се явява елементарен знак, който е неелементарен откъм изразявания смисъл (срв. Плуногян 2003: 40).

В лингвистиката днес се употребяват два термина: *кумулация* и *синкретизъм*, които нерядко се сочат за синоними. При термина *кумулация* (от лат. *simulatio* – натрупвам) акцентът е върху означаваното (плана на съдържанието) на граматическата морфема – струпване, натрупване на граматични значения, докато терминът *синкретизъм* се асоциира предимно с липсата на сегментируемост в плана на израза при наличието на разчлененост в съдържанието (различни граматични значения). Неслучайно като примери за синкретизъм в полето на морфологията се сочат формални съвпадения в синхронен аспект, напр. съвпадане на падежите (вж. Якобсон 1936/1985, Якобсон 1958/1985, за повече вж. Колесникова 2008).

Докато обаче понятието кумулация на граматични значения се разбира и употребява еднозначно (като противоположно на адитивното изразяване – вж. Плуногян 2003), то понятието синкретизъм (в морфологията) получава няколко интерпретации. Според най-често даваните дефиниции то покрива три явления¹: 1) изразяване на няколко разнокатегориални значения от един показател (една морфема), напр. флексията *-а* в държав*а* носи значенията ж.р., ед.ч.; 2) изразяване от

¹ Вж. напр. БЕС 1998: 446; Маслов 1987: 98; Розентал, Теленкова 1985: 277; Колесникова 2008; Кристал 1997: 428, определението в WordNet 1.7.1, а също така и Большая советская энциклопедия, електронна публикация <[http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Синкретизм%20\(в%20языкознании\)](http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Синкретизм%20(в%20языкознании))>.

една словоформа на няколко значения или признаци, които в други случаи или в исторически предходни състояния на категорията са принадлежали на различни нейни членове, като това положение е обусловено от неутрализация на признаци²; 3) изразяване на няколко значения, принадлежащи в друг случай на членовете на една категория, поради появата на тези форми в период след оформяне на категорията или поради необхващане от противопоставянията в рамките на категорията³.

В тази работа разглеждаме кумулативното изразяване на граматичните значения, тъй като си поставяме въпроса дали кумулативността (респективно синкретизмът) е доминантната характеристика на флективните езици, която детерминира другите им особености. Търсенето на отговор на този въпрос отвежда към критериите, които лежат в основата на типологическите класификации на езиците. Ако се приеме един критерий, какъвто е напр. морфологичният, кумулативността и разнотипният и многозначен характер на афиксите могат да бъдат изведени като водещи свойства на флективните езици. Близко до този подход е виждането на Г. Мелников, който дефинира наличи-

² Докато едни автори смятат, че неутрализацията е една от причините за наличието на синкретизъм (вж. напр. Маслов 1987: 98), други настояват, че синкретизмът и неутрализацията трябва да бъдат разграничавани – или защото едното е граматическо явление, а другото – фонетично (напр. Йелмслев 1960), или защото неутрализацията се дефинира като синтагматично явление в речта, а синкретизмът – като парадигматично, като необратима промяна в езиковата система (вж. БСЕ). Множество учени подкрепят виждането на Р. Якобсон, че за неутрализация на дистинктивни признаци може да се говори само във фонологията, докато в морфологията случаите, в които две функции се реализират в един и същ контекст, трябва да се разглеждат като синкретизъм (Якобсон 1958/1985: 180–181; вж. за повече Андриус 1990: 139–144, Алексова 2011). Според нас в случаите, когато става дума за парадигматическа неутрализация, е по-точно да се говори за бидетерминативност, т.е. за наличието на двустранно обусловени варианти, които отговарят на две клетки от езиковата система (напр. **четял** отговаря на преизказно сегашно време и на преизказан имперфект; **четен е** – на сегашно време в страдателен залог и на перфект в страдателен залог и под.). Терминът е на Г. Герджиков, който освен бидетерминативи, които са резултат от парадигматическа неутрализация на признаци, разграничава и бипартиципанти – форми, които участват в парадигмата на две различни граматически категории поради начина на възникване на едната от категориите като транспозиция на другата, напр. конклузивният аорист (**чел е**) съвпада с индикативния перфект (**чел е**) поради транспозицията, която стои в основата на опосредстваните модуси на изказване (косвените евиденциали) – вж. Герджиков 1984: 252–261, а също така Алексова 2006.

³ Като пример за това се дават българските двувидови глаголи.

ето на една доминираща тенденция в различните формални типове езици, наречена типологическа детерминанта. При флективния тип тя е 'икономично изразяване на служебните значения' (Мелников 2000). Възможни са обаче и други подходи, които извеждат езикови типове на базата на системните отношения между различните езикови равнища с отчитане на йерархичната зависимост между тях. В континентната типология на Г. Климов (Климов 1983) авторът формулира като определяща за даден езиков тип семантичната систематизация на лексиката, която от своя страна детерминира синтактичните и морфологичните свойства. Търсенето на доминираща характеристика отвежда и други учени към идеята за обвързаността между лексика и граматика като основа за типологическа класификация. Г. Герджиков⁴ вижда първопричините за различията между формалните типове езици в отношенията между автономното (общокатегориалното) значение на частите на речта и позиционното значение (обусловено от синтактичната позиция, която може да заема в даден език). При флективните езици тази връзка е граматикализирана, като дадено автономно значение (напр. процесуален признак, субстанция, статичен признак и т.н.) може да попада в точно определени синтактични позиции (подлог, предикат, обект, атрибут и т.н.). По-друго е положението в аглутинативните езици, в които е граматикализирано само автономното (общокатегориалното) граматично значение, без то да е задължително обвързано само с дадени позиционни значения. Именно граматикализацията на обвързаността между автономното и позиционното граматично значение може да се посочи като граматическа доминанта на флективния тип, която обуславя наличието на многозначни и разнотипни граматически афикси, фузията⁵, значимостта на морфоноло-

⁴ За съжаление тези виждания на Г. Герджиков не са публикувани. Познавам ги от неговия лекционен курс „Теория на граматическите опозиции“ в магистърската програма по лингвистика на Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, както и от множество лични разговори. Надявам се, че монографията, която подготвяше за печат – „Развоят към анализъм и стратификацията на граматическата система“, ще бъде публикувана.

⁵ Тук ще посочим, че в лингвистиката съществуват две виждания за същността на фузията: а) формално взаимопроникване между контактно разположени морфеми, при което настъпва обединяване на разчленени преди това елементи, затрудняващи линейната сегментация на морфемите (формална фузия), б) семантична фузия, което е равнозначно на кумулация на граматични значения. Според нас не е приемливо да се говори за семантична фузия, тъй като в семантично отношение не става въпрос за неразчленимо обединяване на граматични значения. За повече информация относно отношенията между кумулация и фузия вж. Плулгян 2003: 60–67.

гичните явления, множеството формални класове и др. В рамките на тази концепция кумулативното изразяване на граматичните значения е последица, а не свойство, детерминиращо комплекс от признаци, характерни за даден езиков тип.

3. Адитивно и кумулативно изразяване на граматичните значения в различни синтагматични позиции в СГС в СБЕ

3.1. Сегментирани граматически морфемии, при които липсва кумулативност на граматически значения

В българската СГС могат да бъдат разграничени два типа синтагматични позиции според липсата или наличието на кумулативно изразяване на граматични значения. Първата позиция е непосредствено разположена след лексикалната основа⁶, която носи автономното значение. Граматическата морфема в тази синтагматична позиция изразява само едно граматично значение, т.е. липсва кумулативност, и е налице ясна сегментируемост в плана на израза. В българския език това може да бъде или видовият суфикс, или темпоралната гласна, като между тях съществува редуване, напр. **напиш-е-ш**, **напис-ва-ш**, но не и ***напис-ва-е-ш**. Едновременната им поява е невъзможна, макар че е възможно отсъствието и на двете едновременно (вж. тук 3.4.).

Г. Герджиков дефинира граматическите морфемии във видовата и в темпоралната основа като афикси със статут на зависими компоненти от първа степен (или още – определения от I степен). Този тип афикси се отнасят пряко и независимо един от друг към лексикалната основа (като определяемо) и конкретизират нейното значение. Такъв статус е характерен за граматическите морфемии в аглутинативните езици. За разлика от това при флективните езици граматическите афикси са предимно определения от II степен, които конкретизират значението на зависимите компоненти от I степен, а не директно автономното значение (изразявано от лексикалната основа).

След позицията, в която се редуват видовият суфикс и темпоралната гласна (единствената с некумулятивно изразяване на граматични значения), в СГС в СБЕ се явяват граматически морфемии, които в плана на съдържанието се отличават с кумуляция на граматични значения. Могат да се разграничат два случая, тъй като те се различават по степента на членимост в плана на израза: а) когато след граматическата основа (видова или темпорална) се разполагат партиципи-

⁶ Под 'лексикална основа' тук разбираме основа, която съдържа глаголен корен + словообразуващите глаголни афикси (вж. Пашов 1976).

ални суфикси, обслужващи или позиционното значение ‘атрибут’, или позиционното значение ‘предикат’ (което отговаря на синтактичните функции, които СГС в СБЕ може да изпълнява), б) когато след нея следват афикси, обслужващи позиционното значение ‘предикат’.

3.2. Сегментирани граматически морфеми, изразяващи кумулативно граматически значения

Първо ще разгледаме партиципиалните суфикси. При тях съществува ясна членимост в плана на израза и кумулативност в плана на съдържанието. Партиципиалните суфикси могат да изразяват освен позиционното значение ‘атрибут’, още и пасивност или перфектност (като нешифтърни по характер значения), срв. изпис-а-л : изпис-ва-л, изпис-а-н : изпис-ва-н, изпис-ва-щ, пиш-е-щ. Партиципиалните афикси конкретизират значенията, изразени от граматическата основа:

– суфиксът **-щ**, с който се образува сегашното деятелно причастие (пиш-е-щ), стеснява значението ‘относителна едновременност’, носено от имперфектната гласна, до ‘едновременност спрямо времето на основния глагол’;

– суфиксът **-н/-т** конкретизира аористната основа, изразяваща признака ‘предходност’, до значението ‘предходност спрямо времето на основния глагол’. В словоформата този суфикс изразява още ‘непроблематичност’ (изявително наклонение) и ‘несубективност и непреизказност’ (индикативна евиденциалност);

– партиципиалният суфикс **-л**, който изразява признака ‘перфектност’ (при други автори ‘результативност’ или ‘предварителност’), актуализира аористната основа, а освен това изразява и признаците на деятелния залог (у Г. Герджиков – ‘нецентростремителност’), ‘непроблематичност’ (изявително наклонение), ‘несубективност и непреизказност’ (индикативна евиденциалност);

– суфиксът **-л**, поставен в нова позиция (т.е. не след аористната гласна, където той изразява освен партиципиалност и признаците на деятелния залог (у Герджиков – ‘нецентростремителност’), а и още ‘непроблематичност’, ‘несубективност и непреизказност’), придобива ново значение. Тази нова позиция е след имперфектната темпорална гласна. Тогава суфиксът **-л** не само конкретизира нейното значение, но и носи значението ‘опосредственост на информацията за действието’ (интегралния признак на евиденциалността), което се стеснява и конкретизира в рамките на съответните композирани форми за трите косвени евиденциала.

Идеята за конкретизиращата функция на партиципиалните морфемии не е нова в нашата лингвистика. Според Ив. Куцаров носител на резултативността (перфектността) е морфемата **-ал** (Куцаров 2007: 228), представляваща актуализирана аористна морфема. Авторът разграничава свободна, неактуализирана аористна морфема, която съществува в аористната глаголна форма и изразява предходност, и аористна морфема, свързана с актуализиращите морфемии **-л-**, **-н-**, **-т-**, като чрез свързването на две морфемии се изразява едно граматично значение (Куцаров 2007: 250).

След партиципиалните суфикси в българската СГС следва флексията, която изразява граматически значения, представляващи зависими компоненти от II степен, като те изразяват значения, характерни и за прилагателните имена. Въпреки своята членимост показателите за род/число също представляват граматически морфемии, в чийто план на съдържание е налице кумулативност на граматични значения.

3.3. Частично сегментируеми граматически морфемии като част от формант, изразяващ кумулативно граматически значения

Нека сега да разгледаме и втория случай – след зависимите компоненти от I степен (темпоралната гласна или видовия суфикс) в СГС в СБЕ се разполагат афикси, обслужващи позиционното значение ‘предикат’. Те имат статуса на зависими компоненти от II степен и поради това не се разполагат в отделни синтагматични позиции, а оформят флексията, за която в нашите граматики се посочва, че има неразчленен характер. Тези граматически показатели се отличават с кумулативност на граматичните значения. Именно сред този тип граматически показатели е налице частична сегментируемост в рамките на един формант в ролята на зависим компонент от II степен.

Според застъпваното тук виждане относителната сегментируемост на граматическите показатели в СГС в СБЕ се наблюдава при формите на имперфекта и аориста. Чрез комутация, напр. **учите : учехте, учехте : учихте** и също така **учих : учихме и учихме : учихте** и т.н., се доказва наличието на частично сегментиране на **-х**⁷. Мнението за статуса на тези граматически показатели и за значението, което изразяват, са разнородни: според Ив. Куцаров **-х/-ш-** представлява свидетелска морфема (СБЕ 1998: 387, 395), според Р. Ницолова и П. Пашов и при аорист, и при имперфект този суфикс означава ‘отнесеност към минал момент’ (Пашов 1976: 54, Ницолова 2008: 281), М.

⁷ С курсив в цялата работа се отделят частично сегментируемите граматически показатели.

Янакиев и Н. Котова посочват **-х-** и **-ш-** като аломорфи на морфемата партитивност, която в аорист се оказва показател за прекратеност на процеса в някакъв момент, а в имперфект, въпреки че се съобщава за непрекратен процес, се има предвид част от процеса. Авторите подчертават, че в българското езиково съзнание наличието на тази морфема във формите на имперфекта и аориста се асоциира и с тестативност (Котова, Янакиев 2001: 365).

Основанията за отделянето на **-х-** и **-ш-** не трябва да се търсят само на формално равнище, а и в плана на съдържанието, в признака, който изразява, като се прилага принципът на комутицията.

Ако се обърнем към плана на израза, застъпването тук виждане за частичната сегментируемост на **-х-/-ш-** се аргументира с невъзможността **-х-/-ш-** да заема отделна позиция в СГС в СБЕ поради статуса си на зависим компонент от II степен, който не конкретизира пряко лексикалната основа, а определя позиционното значение 'предикат'. Ако се приеме обратното твърдение, т.е. че **-х-/-ш-** или **-х-/-θ-** заемат отделна позиция, срв. **уч-и-х-ме** и **уч-и-х-те**, ще трябва във формите на сегашно време да се отдели самостоятелна позиция с нулев суфикс, срв. **уч-и-θ-те : уч-и-х-те**, което не е допустимо най-малкото поради факта, че липсват форми, в които и двата суфикса (темпоралната гласна и **-х-/-ш-**) да са нулеви – ***уч-θ-θ-те**.

Ако се обърнем към плана на съдържанието, то става ясно, че показателят **-х-/-ш-** не функционира като определение от I степен, т.е. не се отнася пряко към автономното значение 'процесуален признак', а това означава, че не може да заема самостоятелна синтагматична позиция в СГС в СБЕ. Ако приемем, че той изразява значението 'свидетелственост', то липсата му в сегашно време би трябвало да го прави несвидетелско време. Ако се приеме, че носи значението 'свидетелственост в рамките на миналото', то тогава **-х-/-ш-** ще актуализира както аористната, така и имперфектната гласна и би трябвало да се сегментира напр. като **-АХ, -А, -А, -АХ-ме, -АХ-те, -АХ-а** по модела на актуализираната аористна морфема напр. в **писАЛа, писАЛо, писАЛи** (вж. у Куцаров 1998:391), което ни се струва неприемливо. Ако означава пък 'отнесеност към минал момент', то аористът и имперфектът ще се окажат индиректни времена, което противоречи на виждането ни, че аористът изразява предходност спрямо акта на комуникация, а имперфектът – едновременност спрямо миналия момент. Към изказаните доводи за частичната членимост се прибавя проблематичността на членимостта при 1 л., ед.ч. (**-х-θ** или **-х**) при аорист и имперфект и при 2 л. и 3 л. на имперфект (**-ш-е** или **-ше**).

Според застъпването тук виждане *-x-/-ш-* в имперфект и *-x-/-0* в аорист, срещащи се в СГС в СБЕ само в изявителни, удостоверителни, деятелни форми, са част от един формант, който притежава само известна членимост. Напр. във формата за имперфект *уч-е-х-те* формантът *-х-те* изразява позиционното значение ‘предикат’, частнокатегориалните значения ‘непроблематичност’ (на индикатива), признаците на деятелния залог (‘нецентростремителност’ у Герджиков), ‘непреизказност и несубективност’ (на индикативната евиденциалност), както и ‘комуникатор, неговорещ’ (= ‘слушател’, т.е. 2 л.) и ‘плюралност’ (мн.ч.), а освен това конкретизира обобщеното време (в случая ‘относителна едновременност’, изразявано от имперфектната гласна), до ‘едновременност спрямо миналия ориентационен момент’. Като се отчита съвпадението на формантите за аорист и за имперфект (без 2 и 3 л. ед.ч.), именно конкретизацията на обобщеното време различава семантично аориста от имперфекта в СБЕ. Това личи при сравнение между по-горе посочената имперфектна форма *уч-е-х-те* и аористната *уч-и-х-те*. При *уч-и-х-те* формантът *-х-те* изразява също позиционното значение ‘предикат’, частнокатегориалните значения ‘непроблематичност’ (на индикатива), на деятелния залог (у Герджиков ‘нецентростремителност’), ‘непреизказност, несубективност’ (на евиденциалността), ‘комуникатор, неговорещ’ (= ‘слушател’, т.е. 2 л.) и ‘плюралност’ (мн.ч.), но конкретизира аористната гласна, изразяваща ‘предходност’, до значението ‘предходност спрямо акта на комуникацията’.

Основания за приемането на това виждане се съдържат и в трудовете на Г. Герджиков, който десетилетие назад посочва, че *-x-/-ш-* се отличава с частична членимост и че подобни случаи би трябвало да се дефинират по-скоро като ‘псевдоморфеми’ или ‘субморфеми’. Според учения съвпадението на по-голяма част от окончанията в днешните форми за имперфект и аорист се дължи на тенденция за изравняване на окончанията на имперфекта с окончанията на аориста в исторически план. Г. Герджиков смята, че след имперфектната гласна *-x-/-ш-* изразява признака индиректност, а не предходност както след аористната гласна (Герджиков 1984: 174).

В тази работа предпочитаме термина ‘псевдоморфема’, тъй като в руската лингвистика се влага друго значение в термина ‘субморфема’ (вж. напр. в „Очерки по лингвистике“ на Е. Курилович, <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/kuril/02.php>, 15.10.2011). Освен това ‘псевдоморфема’ като термин, назоваващ частично членим граматически показател, който влиза в състава на фор-

мант, отличаващ се с кумулативно изразяване на граматически значения, дава възможност да се различи това явление от случаите, при които е налице сегментация в плана на израза, но липсва членимост в плана на съдържанието – случаи, назовавани с термина ‘морфоиди’, който принадлежи на И. Мелчук (Мельчук 1997: 145) (за повече относно термините ‘морфоид’ и ‘субморф’ вж. Плунгян 2003: 49).

3.4. Може ли да се говори за суперкумулятивност (или свръхкумулятивност) в СГС в СБЕ?

Остават неизяснени три случая:

– коя граматическа морфема изразява несвършеността в СГС, в които липсва видов суфикс, напр. при т.нар. първични несвършени глаголи, напр. **пиш-е**, **пиш-е-ше**, **пис-а**;

– при наличие на видова основа (напр. при т.нар. вторични несвършени глаголи) и липса на темпорална гласна, напр. **запис-ва-ш**, **запис-ва-ше**, **запис-ва-Ø**, кой е формалният показател, изразяващ темпоралните признаци;

– коя граматическа морфема изразява признаците ‘абсолютна едновременност’ (сег. вр.) и ‘некомплексност’ (несв. в.) при глаголи, образувани от имена, междуметия или от други глаголи, които съдържат словообразуващ суфикс **-а-**, **-’а-**, **-ва-** (ГСБКЕ II 1983: 230–233), напр. печатам, вечерям, беседвам; при глаголи, образувани с наставките **-ув-**, **-ствув-**, **-ов-**, **-в-** (гладувам, бодърствам, бинтовам, обядвам), а и с наставките **-к-**, **-ук-**, **-ичк-**, **-инк-**, **-ушк-**, които се съчетават с наставка **-а-** (вж. още ГСБКЕ II 1983: 261). При тези случаи **-а-** не е нито темпорална гласна, нито е видов суфикс – в академичната граматика се сочи, че има словообразуваща функция. В изследвания по въпроса се посочва, че словообразуващият суфикс **-а-**, **-’а-**, **-ва-** поема и значението абсолютна едновременност (сег. вр.). Ако това допускане се приеме, то би трябвало да се признае, че в парадигмата на българския глагол са налице случаи на кумулативно изразяване на граматични и лексикални значения. Според Вл. Плунгян подобна кумулативност е допустима при суплетивни форми (вж. Плунгян 2003: 44). И. Мелчук не разглежда подобни случаи (Мелчук 1997–1998) на кумулация на лексикални и граматични значения, а Г. Герджиков счита, че тя е най-малкото спорна.

Според застъпването тук виждане при първичните несвършени глаголи и при глаголите, образувани от имена, междуметия или други глаголи, несвършеността се имплицира – тези глаголи са непределни, а щом пределът не съществува, той не може да бъде достигнат, т.е. не

могат да бъдат свършени по вид (вж. гледната точка на Г. Герджиков за организацията на категорията вид у Герджиков 1984, представена и у Гаравалова 2003). Според нас и в трите по-горе посочени случая значенията ‘абсолютна едновременност’ (едновременност спрямо акта на комуникация), деятелен залог (чиито признаци по терминологията на Г. Герджиков са ‘нецентростремителност и непасивност’), ‘непроблематичност’ (изявително наклонение), ‘несубективност и непреизказност’ (индикативна евиденциалност) се изразяват от зависимия компонент от II степен, обслужващ позиционното значение ‘предикат’ и конкретизиращ или видовия суфикс, или лексикалната основа. Тези случаи не трябва да се разглеждат като изключителни или като нерегулярни. Те са изява във висока степен на кумулативно-то изразяване на граматични значения, поради което условно можем да определим тези морфемни като свръхкумулятивни (или суперкумулятивни поради асоциирането на свръх- с прекомерност, с излишество извън мярката).

Настоящата работа повдига множество въпроси, свързани с начините на символизация на граматическите значения. Изказаните тук тези могат да бъдат приемани или отхвърляни, терминологичният апарат и изходната теоретична база, тълкуваща признаците и организацията на граматическите категории в СБЕ, могат да бъдат различни, но това не променя фактическото положение – в СГС в СБЕ наред с кумулативните (а и суперкумулятивните) граматически показатели съществуват и адитивни; и още – при кумулативните граматически показатели не съществува пълна иконичност на символизацията, а това предполага наличието и на частична сегментация в изразяването.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексова 2006:** Алексова, Кр. За отношението омонимия – бипартиципалност – бидетерминативност в българската глаголна система. // *Littera scripta manet*. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Василка Радева. София: Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, 2006, 439–456.
- Алексова 2011:** Алексова, Кр. За маркираността като признаковост (различията в концепциите на Р. Якобсон и Г. Герджиков за граматическите опозиции). // *Научни изследвания в памет на Георги Герджиков*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011, 39–66.
- Андриус 1990:** Andrews, Edna. *Markedness theory: the union of asymmetry and semiosis in language*. Durham: Duke University Press, 1990.

- БСЕ:** *Большая советская энциклопедия*. 10 октомври 2011
<[http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Синкретизм%20\(в%20языкознании\)/Большая советская энциклопедия](http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Синкретизм%20(в%20языкознании)/Большая_советская_энциклопедия/)>.
- Гаравалова 2003:** Гаравалова, Ил. *Школата на натуралната морфология и българската морфологична система*. София: Сема РШ, 2003.
- Герджиков 1984:** Герджиков, Г. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство, 1984.
- Йелмслев 1960:** Ельмслев, Л. Пролегомены к теории языка. (Пер. с англ.). // *Новое в лингвистике*. Вып. 1. М., 1960, 264–389.
- Климов 1983:** Климов Г. А. *Принципы контенсивной типологии*. Москва: Едиториал УРСС, 1983.
- Колесникова 2008:** Колесникова, Т. *О понятии синкретизма в языкознании*. 01.10.2011, <http://pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/>, поддиректория <uch_2008_IV_00025.pdf>.
- Котова, Янакиев 2001:** Котова, Н., М. Янакиев. *Грамматика болгарского языка для владеющих русским языком*. Москва: Издательство Московского университета, 2001.
- Кристал 1997:** Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Куцаров 2007:** Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, 2008.
- Мелчук 1997–1998:** Мельчук, И. *Курс общей морфологии*. Том I (1997), том II (1998). Москва – Вена: Языки русской культуры, Wiener Slawistischer Almanach, Издательская группа „Прогресс“, 1997–1998.
- Маслов 1987:** Маслов, Ю. *Введение в языкознание*. Москва: Высшая школа, 1987.
- Мелников 2000:** Мельников, Г. П. *Системная типология языков: синтез морфологической классификации языков со стадияльной*. Москва: Издательство РУДН, 2000.
- Пашов 1976:** Пашов, П. За основите при глаголното формообразуване в съвременния български книжовен език. // *Помагало по българска морфология. Глагол*. (Съст. П. Пашов и Р. Ницолова). София: Наука и изкуство, 1976, 48–57.
- Плунгян 2003:** Плунгян, Вл. *Общая морфология: Введение в проблематику*. (2-ро издание). Москва: Едиториал УРСС, 2003.
- Розентал, Теленкова 1985:** Розенталь, Д. Э., М. А. Теленкова. *Словарь – справочник лингвистических терминов*. Москва: Просвещение, 1985.
- СБЕ 1998:** Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев, *Съвременен български език*. София: Издателска къща „Петър Берон“, 1998.

Якобсон 1936/1985: Якобсон Р. К общему учению о падеже. Общее значение русского падежа. // *Избранные работы*. Москва: Прогресс, 1985, 133–175.

Якобсон 1958/1985: Якобсон Р. Морфологические наблюдения над славянским склонением. // *Избранные работы*. Москва: Прогресс, 1985, 176–197.